

Csokonai nagyapja, a győri prédikátor *

FOLYÓIRATUNK 2021. évi 3–4. számának 325–366. lapjain Madarászné Kajdacsy Ágnes „Csokonai rokonai” címmel saját genealógiai kutatásai alapján mutatta be Csokonai Vitéz Mihály (1773–1805) családjának leszármazását, a Csokonai család dunántúli rokoni kapcsolatait. Dolgozatának előzményeként említhető Pataky László győri református lelkész, egyháztörténész írása, amelyben költő születésének bicentenáriumán annak nagyapját, Csokonai László győri református lelkész életét ismertette a szakirodalom és a Győri Református Egyházköztség anyakönyvei segítségével.

Pataky László a Somogy vármegyei Magyaratádon született 1905. november 9-én Pataky Géza tanító és Bognár Lujza háztartásbeli házasságából. A református elemi népiskolát helyben, a református gimnáziumot 1917-től Pápán végezte, 1925-ben jeles eredménnyel érettségizett. Tanulmányait a Pápai Református Teológiai Akadémián folytatta (1925–1929). Közben 1927. október 1-től 1929. július 1-ig állami ösztöndíjjal Genfben, az állami egyetem teológiai fakultásán tanult. Az első lelkészképesítő vizsgát 1929. szeptember 5-én, a másodikat 1931. szeptember 2-án tette le Pápán jeles eredménnyel. Veszprémben szentelték lelkésszé 1933. szeptember 24-én.

1929. szeptember 1. – 1930. november 1. között Körmenden segédlelkész, közben 1930-ban egy hónapig Szalafőn helyettes lelkész volt. 1930. november 1-től 1931. április 4-ig egyházi támogatással a párizsi protestáns teológiai fakultáson tanult. 1930 decemberében a francia református egyház kezdeményezésére a belga határ melletti Roubaixban a kivándorolt magyar bányászcsaládok számára gyülekezetet szervezett, amelynek hazatéréséig lelkészi teendőit is ellátta. 1931. április 1-től július 1-ig Balassagyarmaton segédlelkészként, azután Padragon (július 1. – október 20.), majd Kercaszomoron (1931. október 20. – 1931. november 25.) helyettes lelkészként szolgált. 1931. november 25-től 1932. július 1-ig helyettes lelkész, 1932. július 1-től 1954. május 9-ig Kercán, 1954. május 9-től 1980. június 30-ig, nyugdíjazásáig Győrben volt megválasztott lelkész. A II. világháború alatt 1942. októberétől 1944. december 15-ig között kisebb megszakításokkal tábori lelkészként szolgált. A háború után lelkészi szolgálata mellett 1947 szeptemberétől 1951. évi megszüntetéséig a Pápai Református Teológia egyháztörténész professzora volt.

* A közlemény a PRTA kutatóprogramja keretében készült.

1933. november 29-én Kercán házasodott meg, Hodossy Évát, Hodossy Lajos lelkész lányát vette feleségül. Felesége Kercán született 1912. május 15-én. Sárospatakon és a pápai református tanítóképző intézetben tanult, ahol tanítónői és kántori oklevelet szerzett. 1945. október 1-től az 1948. június 15-én történt államosításig a helyi iskola második számú tanítója volt. Férjének mindvégig hűséges társa és támogatója volt. Házasságukból három gyermek született: Éva (1934), Márta (1936) és László (1942).

Pataky László 1997. november 26-án Győrben hunyt el. Végakarátának megfelelően a kercaszomori temetőben helyezték örök nyugalomra 1997. december 5-én.

Az egyházi és világi közéletéből egyaránt kivette részét. 1934–1937 között a Vas-Zalai Református Egyházmegye számvevője, 1937–1949 között missziós előadója, 1951–1954 között főjegyzője. 1954-től a Győr-Sopron-Pápai Református Egyházmegye tanácsbírája. A dunántúli egyházkerületnek 1949–1953 között missziói előadója, 1951-től tanácsbírája, 1951–1963 között zsinati pótképviselője. 1938–1945 között szerkesztette az Őrség c. egyházmegyei missziós havilapot, melynek már korábban is egyik társszerkesztője volt. 1944-ben egyházkerületi képviselővé választották. 1957-től a Hazafias Népfront Győr Városi Elnökségének és békebizottságának tagja volt. A helytörténeti munkabizottság munkájában is aktívan részt vett.

Őrségi és győri lelkészskéje idején is folyamatosan kutatott, de legjelentősebb kéziratait csak nyugdíjas éveiben egészítette ki, fejezte be, jelentette meg. Cikkei, tanulmányai a Dunántúli Református Lapokban, a Lelkészegyesületben, Igazság és Életben, Theológiai Szemlében, Református Egyházban, Reformátusok Lapjában jelentek meg. Életművét a Dunántúli Református Egyházkerület Közgyűlése 1997-ben a Pro Pannonia Reformata díjjal ismerte el.

Fontosabb művei:

- *L'inspiration française dans le protestantisme hongrois. J. F. Ostervald en Hongrie.* [Francia hatás a magyar protestantizmusban: Osterwald János Ferenc Magyarországon.] = *Revue des Études Hongroises*, Paris, 1929. 87–97.
- *Beythe István ágendája.* = *Studia et Acta* 3. Budapest, 1973. 659–678.
- *Pathai István kátéja.* = *Studia et Acta* 3. Budapest, 1973. 837–848.
- *Ráday Pál és Kenessey István levelezése.* = *Esze Tamás* (szerk.): *Ráday Pál emlékkönyv.* Budapest, 1980. 365–391.
- *A győri református egyház története.* Budapest, 1985. 387 p.
- *Az Őrség múltja a kercaszomori református egyházközösség történetének tükrében.* A szerkesztésben közreműködött: *Vizi László.* Kiadja az Őrségi Baráti Kör, Szombathely, é. n. [1990.]. 203 p.

- *Az Őrségi Református Egyházmegye története. Szerk.: Nemeskürty Harriet. Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1992. 454 p.*
- *A körmendi református egyházközség története. = Bundics Antal Miklós – Zügn Tamás – Pataky László – Szántóné dr. Balázs Edit: A körmendi egyházközségek és hitközség története. Körmend, 1993. 373–480.*
- *A győri református egyház története. Hazánk Kiadó Kft., Győr, 2017. 384 p. (A javított és bővített kiadást az Egyház Terhét Hordozzatok Alapítvány gondozta. Előszó: dr. Szabó Előd egyháztörténész.)*

Kéziratai:

- *II. József türelmi rendeletének hatása a Dunántúlon. 30 p.*
- *A mai Vas-Zalai Református Egyházmegye területén elpusztult vi-rágzó egyházak múltja.¹*

Pataky László címben megjelölt írása a Reformátusok Lapja 1973. évfolyamában jelent meg és szervesen illeszkedett a Csokonai-émlékév eseményei sorába.² Egyszerre szolgálta a Csokonai-kultuszt és a református identitás megerősítését, hangsúlyozva, hogy az egyik legnagyobb magyar költő református közösségből származott. A szerző írását csekély helyesírási javítással, lábjegyzetekkel ellátva közöljük újra. A kiegészítéseket szögletes zárójelekkel [...] je-löljük. (– HUDI J.)

¹ Jelenlegi életrajza az eddigi legteljesebb, melynek adatait ellenőriztük, bibliográfiáját is ki-egészítettük és pontosítottuk. Felhasznált források: DREL Pataky László lelkészi törzslapjai. Kerca, 1935. április 18., Pápa, 1954. március 29., Győr, 1965. szeptember 27., é. n. [1954]; Pataky László életrajza a Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi-tanítói adatbázisában (Kránitz Zsolt főlevéltáros szócikke); PATAKY László: Az Őrség múltja a kercaszomori református egy-házközség történetének tükrében. Szombathely, 1990. 133–134. [A saját és felesége életrajzával.] – BALOGH Péter: Elment egy őrálló – Pataky László református lelképásztor (1905–1997) emlé-kére. = Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények 1998/1. sz. 85–86.; GRÁBICS Frigyes – Dr. HORVÁTH Sándor Domonkos – KUCSKA Ferenc (szerk.): Győri életrajzi lexikon. 2., átdol-gozott kiadás. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár, Győr, 2003. 254.

² PATAKY László: Csokonai nagyapja, a győri prédikátor. = Reformátusok Lapja 17 (1973) 52. sz. (december 23.) [6.] – A cikk rövidített változata később megjelent az Amerikai Magyar Református Egyház hivatalos lapjában is. PATAKY László: Csokonai nagyapja, a győri prédiká-tor. = Magyar Egyház / Magyar Church Vol. LIV., No. 1 – January, 1975. 7.

SOKONAI VITÉZ MIHÁLY születésének 200. évfordulóját ünnepli ebben az évben az itthoni és a határokon túl élő magyarság. A költő nagyapja, Csokonai László győri református prédikátor volt.³ A Csokonai-család őseinek bölcsőjét Somogyban ringatták, Erdőcsokonya — ma Csokonyavisonta — községben. Régen a családi nevek egy része utalt a származási helyre. A költő által használt „Vitéz” vezetéknév nem családi név volt. Nem használta sem apja, sem nagyapja. Csokonai József íratta be a debreceni anyakönyvbe, hogy hangsúlyozza vele a debreceniek előtt a maga és fia nemesi származását.⁴ A nemességet egyik őse: Csokonai Demeter hadnagy kapta Miksa királytól, Veszprém vára alatt a törökökkel vívott bátor harcáért, amint ezt egyik életrajzírója állítja.⁵

A költő apjának a keresztelési bejegyzése a győri református egyház anyakönyvében így van: „Tiszteletes Csokonai László Prédikátor úr fia József 1747. szeptember 25.” Ugyancsak így van beírva az 1744. augusztus 3-án keresztelt Csokonai Zsuzsannának, a költő nagynénjének neve is.

Milyen képet rajzolnak a prédikátor-nagyapáról az egykorú írások?

Csokonai László 1726-ban, valószínűleg a győri egyházban folytatott rövid tanítóskodás után, az akkori tatai egyházmegye egyik legnagyobb gyülekezetébe: Ácsra került prédikátornak. Itt 17 évig működött. Ő kezdte el itt a keresztelési anyakönyvi bejegyzéseket. Kiváló munkáját bizonyítja az, hogy az akkori felső-dunamelléki püspök: Major Kocsi István „adjunktusa” volt s ebben a

³ Csokonai László 1743. március 12-től 1749. március 17-ig volt győri prédikátor. Valószínűleg Orosziban született az 1700 utáni években. Az utrechti egyetemen tanult (1724–1725), előtte Győrben volt rektor. Ácsra (1726–1743), Győrben (1743–1749), Kömlődön (1749–1753), majd Alcsúton (1753–1762) volt lelkész, 1762-ben hunyt el. Itt temették el korábban elhunyt felesége, Angyal Zsuzsanna mellé. V. ö. PATAKY László: A győri református egyház története. Győr, 2017. 121–127., 165.

⁴ Csokonai nemesi származása a szakirodalom szerint nem tekinthető bizonyítottnak. Véleményem szerint Csokonai nem volt nemes, tudtommal felmenői egyik vármegyében sem hirdették ki nemességüket, ami a nemesi kiváltságokkal való élés feltétele volt. A győri református anyakönyvben a XVIII. században a nemes és nem nemes státuszt pontosan megkülönböztették, Csokonai László minden esetben „tiszteles” titulussal olvasható, „nemes” vagy „tekintetes” jelző nélkül.

⁵ Csokonai Demeter Istvánffy Miklós történetíró elbeszélése szerint Enyingi Török Ferenc embereként, kiküldött kémjeként részt vett Veszprém 1566. június 30-i töröktől való visszafoglalásában. HUNGLER József: A török kori Veszprém. Veszprém, 1986. 68. – Csokonai Demeter és a költő szepapjának tekintett csokonyai lelkész, Csokonyai Miklós (1656) között eddig még nem sikerült bizonyítani a vérségi kapcsolatot, így azt kell mondanunk, hogy Csokonai Demeter „hadnagy” Miksa király által adományozott nemessége nem több legendánál.

minőségében résztvett a püspök egyházlátogatásaiban, a többi között Győrben is, 1735-ben.⁶

A győriek 1743 márciusában hívták el prédikátornak.⁷ A győri gyülekezet abban az időben igen népes volt. Mintegy négyezren voltak a húszezer lakost akkor el nem érő városban. A gyülekezetnek két prédikátora volt. Régebb idő óta itt működött már Komáromi Pál.⁸ A két lelkész meleg baráti viszonyt tartott egymással. Csokonai Józsefnek többek között keresztaja volt Komáromi Pál is. A gyülekezet szeretetét pedig semmi sem mutatja jobban annál, hogy mindkét lelkész — anyakönyvünk tanúsága szerint — igen sok keresztelelnél töltött be keresztszülői funkciót.

Három és fél év elteltével azonban megromlott Csokonai László és a gyülekezet jó viszonya. A gyülekezet kifogásolta, hogy Csokonai idegen szavakat használ igehirdetéseiben, amiket nem értenek.⁹ A „papmarasztás” akkori szokása szerint minden évben nyilatkozni kellett a lelkésznek, hogy marad-e a következő évre, s a gyülekezetnek is, hogy megtartja-e papját.¹⁰ A gyülekezetnek mindig karácsony harmadik napján, december 27-én kellett nyilatkoznia. 1747 karácsonyában Komáromi Pált marasztalták, viszonyt Csokonairól így szólt a határozat: „Ami második prédikátor T.[iszteletes] Csokonai László uramat illeti... igen nehéz szívvel érte a nemes eklésia, hogy őkegyelme subsistentiájáról (anyagi helyzetéről) sokak előtt panaszkodván, sok adósságokat is kontrahál [megköt] s ezek által magát s házat az egész községnek, sőt az idegeneknek is ítéletei alá veti. Azért őkegyelme még egy esztendőre megmarasztatik oly reménységgel, hogy ezek iránt magát s házanépét jobb rendbe vegye... Ha nem..., a nemes eklésia magának másképpen provideálni (gondoskodni) kényszerítetik.” Csokonai megköszönte az őszinteséget, s bár „valamely kevés aprólékes

⁶ A püspöki vizitáció 1735. január 13-án volt Győrben. PATAKY 2017. 124.

⁷ 1743. március 17-én „nagy frequentiával”, a Jelenések könyve 10:10–11 textusával iktatták be hivatalába. PATAKY 2017. 121.

⁸ Komáromi Pál (1683–1749) 1732–1749 között volt győri első lelkész, 1735-től tatai egyházmegyei esperes, 1736-tól a dunántúli egyházkerület főjegyzője. Takácsiban hunyt el 1749. június 29-én. PATAKY 2017. 165.

⁹ 1744 első konventi ülésén többek közt azt kifogásolták, hogy az alapigét görög szöveggel olvassa fel és a nevezetes ünnepeken a reggeli tanításokat másra bizza. PATAKY 2017. 124–125.

¹⁰ Papmarasztás: a magyar protestáns egyházakban a XVI–XVIII. században divatozó eljárás, amely szerint a lelkészt évente (az evangélikusoknál később három évente) újraválasztották, vagy ha nem felelt meg, elbocsátották. Erdélyben az uralkodó 1778-ban rendelettel törölte el, a református egyházkerületek az 1820-as években szüntették meg. ZOVÁNYI Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. 3. javított és bővített kiadás. Szerk.: Ladányi Sándor. Budapest, 1977. 458.

tíz-tizenkét forintról tud, de igyekszik mind házát, mind magát jobb rendben tartani”.¹¹

A következő év (1748) karácsonyában azonban marasztásával kapcsolatban úgy döntenek, hogy „már a múlt években sok gravamenek [panaszok] voltak, amiket nem szüntetett meg”, a mostani marasztása függőben hagyatott.¹² 1749. január 24-én úgy döntöttek, hogy Gergely napnál (március 12.) tovább nem kívánják szolgálatát és beszüntetik akkor a fizetését.¹³ Ezt a határozatot az egész eklézsia másnap jóváhagyta. A döntéssel kapcsolatban Csokonai László kijelentette: ha ezt már a múlt évben ilyen határozottan megizenték volna, akkor már tudott volna magáról gondoskodni, s mihelyt valami alkalma nyílik, megy. Az eklézsia méltányolta nehéz helyzetét és egy beadott kérvényére úgy döntött, hogy Gergely nap után is még egy fertály esztendeig maradhat, „úgy, hogy addig is szolgálván, a salláriuma (fizetése) őkegyelmének járjon, avagy folyjon, mely idő alatt... úgy alkalmazzassa magát és dolgait, hogy akkor egymástól minden tisztességgel s becsülettel meg lehessen válni”.¹⁴

Csokonai László tehát Győrben maradhatott volna 1749 nyarának közepéig. Ekkor történt azonban a győri egyház nagy katasztrófája. A Gergely napot követő második napon 34 évre „árva-eklézsia” lett a győri egyház, ami már az 1671–1681 években is volt. Mária Terézia 1749. március 14-én a Helytartótanács útján elrendelte, hogy a városi tanács azonnal szüntesse meg a két protestáns egyház „jogtalanná” vált vallásgyakorlatát, lelkészeiket, tanáraikat, tanítóikat űzze el, templomait, iskoláit s egyéb épületeit — ha azokat saját erejükből építették — becsültesse fel és az árát fizesse ki. A város 3 nap múlva foganatósította a rendeletet úgy, hogy az evangélikus templomból katolikus templom lett, a református templommal, iskolákkal és egyéb épületekkel kapcsolatban pedig úgy rendelkezett, hogy azokból lesz Győr város első kórháza.¹⁵ A református egyház épületeinek felbecsült összegét nem vették fel.¹⁶ Magasabb fokú isko-

¹¹ Az idézet pontatlan, a teljes jegyzőkönyvi határozatot eredeti helyesírással az egyház-község-történetben közli. PATAKY 2017. 125.

¹² A határozat teljes szövegét eredeti helyesírással egyházközség-történetében közli. PATAKY 2017. 126.

¹³ Mindkét határozat szövegét eredeti helyesírással egyházközség-történetében közli. PATAKY 2017. 126–127.

¹⁴ Az egyházközség-történetben eredeti helyesírással olvasható a határozat. PATAKY 2017. 127.

¹⁵ Az elvett egyházi épületeket 1749-ben tűzvész pusztította el, ezek helyén épült fel a kórház 1749. október 25. és 1750. november 13. között (a mai Kossuth u. 13. szám alatt), melyet 1754-ben bővítettek. PATAKY 2017. 172.

¹⁶ A becsár felvétele ugyanis egyet jelentett volna azzal, hogy a vallásszabadság megszüntetését jogszerűnek fogadják el. Ugyanígy jártak el a pápaiak is, akiknek 1752-ben szüntették meg

lájának könyvtárát a nagykőrösi iskolának küldték megőrzés végett, ahol azonban annak nagyobbik részét elárverezték.¹⁷

A városi tanács által elűzött Komáromi Pál Győrszemerén húzta meg magát, Csokonai László pedig előbb Kömlődre, onnan pedig Alcsutra került lelkésznek. A győri gyülekezet pedig — a többi dunántúli „árva-egyházakhoz” hasonlóan — szüntelen kérvényekkel ostromolva a császári udvart, élte a lelkész és templom, iskola és tanító nélkül való életét. A gyülekezet élére Horváth Sámuel festőlegény állt, aki a többi előjáróval mindig tudta, hogy az utolsó szót nem Mária Terézia mondja ki, hanem az egyház Ura!

Csokonai László életét továbbra is figyelemmel kísérte a győri és az ácsi egyház. Az ácsi gyülekezet, Győrből való elűzése után, három ízben is küldött neki nagyobb összegű segélyt, a győri egyház pedig 1760-ban segélyt küldött József fiának. Mindez a szeretet jele volt.

Csokonai László 1762-ben halt meg Alcsuton. A költő édesapja: József akkor 15 éves volt.¹⁸ Mivel az alcsuti egyház halotti anyakönyve csak 1792-ben kezdődik, nincs feljegyzés arról, hogy Csokonai Lászlóné Angyal Zsuzsanna mellett nyugszik-e a régi alcsuti sírkertben, a jelenlegi lelkészkerthelyen, a hegyen, a diófák alatt...¹⁹

(Győr)

Pataky László

a vallásgyakorlatukat. V. ö. KIS Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531–1895. Pápa, 1896. 770–74.

¹⁷ Az eklézsia iratait két ládában őrizték, ezeket Nagy Gergelynek adták át megőrzésre, abban reménykedve, hogy a vallásszabadságot hamarosan visszanyerik. PATAKY 2017. 172.

¹⁸ Csokonai László József fiát 1747. szeptember 25-én keresztelték Győrben, a keresztszülők közt volt Komáromi Pál lelkész is. A keresztelési bejegyzést közli: PATAKY 2017. 165.

¹⁹ Pataky rosszul emlékezett: az alcsuti I. számú vegyes jegyzőkönyvet 1763–1818 között vezették. MNL Mikrofilmtár Ao601 d., Ao602 d. A halotti bejegyzések között nem szerepel Angyal Zsuzsanna neve. Halálának helyét és idejét jelenleg még nem ismeri a kutatás.